

Het beheer van natuur en landschap: kennen, kunnen en willen

Een klok die ophoudt met tikken, een gebouw dat er ineens niet meer staat, vaak ervaar je de aanwezigheid van iets pas op het moment dat het er niet meer is. Geldt dat misschien ook voor natuur en landschap?

Tekst Jasper Wubs

Na het behalen van mijn VWO-diploma bereidde ik mij erop voor om een jaar in Hongarije te gaan wonen. Ik nam afscheid van vrienden en familie, en ik nam afscheid van het land waar ik opgroeide. Niet van de klompen en de Keukenhof, maar van mijn directe omgeving in de Kop van Overijssel. Een prachtig gebied gelegen tussen de Drentse heiden en de moerassige Weerribben, pal naast de Pleistocene stuwwal. Op de avond voor mijn vertrek liep ik nog éénmaal het vaste rondje in de oeverlanden van de Steenwijker Aa en keek uit over de weilanden. Na familie en vrienden is dit waar ik het meest gemist heb in de tijd dat ik van huis was: de vaste plekjes in het landschap waar ik mij in de loop van de jaren mee verbonden had. Plekken waar mijn gedachten rustiger worden en het humeur beter. Plekken waarmee ik me verbonden voel, een deel van iets veel groters en waar menselijke zorgen nietig lijken. In Hongarije voelde ik dat meer dan ooit tevoren, kregen die plekken nog meer betekenis. In die tijd ervoer ik het landschap als geheel en had ik weinig aandacht voor de verschillende soorten die erin voorkwamen. Die manier van kijken leerde ik tijdens mijn opleiding biologie. Met Heukels' flora in de hand stonden we in de Amerongse Bovenpolder en daar besepte ik voor het eerst hoe divers een grasland kan zijn! Zoveel kleine en grotere kruiden en al die vreselijk moeilijk te onderscheiden grassen en schijngrassen. Gemiddeld rond de dertig soorten per vierkante meter. Ik

kreeg inzicht in de natuurlijke processen en het menselijk handelen die samen bepalend zijn voor het samenspel van soorten. Op Terschelling bijvoorbeeld zagen we de successiestadia van duinen en kwelders en de menselijke invloed via begrazing, betreding en bemesting. Mijn belangstelling voor de natuurbescherming was gewekt, maar al snel werd mij duidelijk dat het behoud en herstel van natuur niet eenvoudig is. De juiste standplaatsomstandigheden wat betreft waterhuishouding, bodem en nutriënten, vormen een eerste voorwaarde. Vervolgens moeten de soorten natuurlijk aanwezig zijn of de plek zien te bereiken, maar zelfs dan is succes niet verzekerd. Sinds kort weten we dat ook het bodemleven een beslissende rol speelt. Waar bovengronds enkele tientallen planten te vinden zijn, kunnen we ondergronds rekenen op duizenden soorten bacteriën, schimmels, aaltjes, mijten en springstaarten. De bodem zit dus barstensvol biodiversiteit! Deze organismen zijn niet alleen verantwoordelijk voor het draaiende houden van de kringlopen van voedingsstoffen, maar blijken ook een belangrijke rol te spelen bij de vegetatieontwikkeling. De bodemgemeenschap is in staat om pioniersoorten te onderdrukken en de groei van planten uit latere successiestadia te bevorderen. Een goed voorbeeld zijn de zogenaamde mycorrhiza-schimmels, waarmee planten in symbiose kunnen leven, en die gebonden zijn aan – laten we zeggen – oude ecosystemen, waar de bodem weinig verstoord is. Door middel van bodem-transplantatieexperimenten hebben we nu laten

zien dat het toevoegen van goed ontwikkeld bodemleven een belangrijke bijdrage kan leveren aan het ontwikkelen van natuurlijke levensgemeenschappen. Niet alleen kunnen we de successie versnellen en als het ware tientallen jaren vegetatieontwikkeling overslaan, maar we blijken ook de richting van de ontwikkeling tot op zekere hoogte te kunnen sturen.

Een veel gestelde vraag is welk bodemorganismen, welke soorten, verantwoordelijk zijn voor deze positieve invloed op de vegetatie? Veel onderzoekers zijn als detectives aan het werk om een enkele bacterie of schimmel te vinden, die na toediening in de bodem de groei van doelsoorten blijkt te bevorderen. Het is maar de vraag of dit de juiste strategie is. Uit veldproeven blijkt dat een monster van een volledige bodemgemeenschap doorgaans beter werkt dan van een enkele soort. En preciezer nog, het toedienen van zo'n bodemmonster werkt het allerbest als deze in de directe omgeving verzameld is. Nou kan het zijn dat de juiste schimmelsoort simpelweg nog niet gevonden is. Maar gezien de grote diversiteit in de bodem en de veelvoud aan interacties tussen bodemorganismen onderling en met planten, denk ik dat het juist de gemeenschap van bodemorganismen is die in samenspel richting geeft aan de ontwikkeling van natuurlijke vegetatie. In ieder geval is het duidelijk dat we nog onvoldoende van deze complexe ondergrondse wereld weten.

Naast de vraag wat we kunnen veranderen, is er ook de vraag wat we willen verande-

De Ginkelse Heide. Foto: Jasper Wubs

ren. Veel wetenschappelijk onderzoek is technocratisch van aard. Dit hield professor Martin Drenthen, filosoof aan deze universiteit, ons afgelopen najaar voor tijdens een dag over bodemtransplantaties. In dit geval was de vraag: met welke, technische, ingrepen kan een gebied het best hersteld worden? Een groot gevaar dat achter deze insteek schuilt, is dat de waarde die aan bestaande natuur wordt toegekend, kan komen te verschuiven. Naarmate natuurherstel gemakkelijker wordt en we natuur als het ware opnieuw kunnen maken, zal ook de vernietiging van natuurgebieden minder ingrijpend lijken. Maar deze oorspronkelijke gebieden vertegenwoordigen een specifieke geschiedenis die niet te herstellen is. Een geschiedenis waar jonge jongens, zoals ik, zich mee kunnen verbinden en die houvast geven. En toch.... Tijdens een bezoek aan het eiland Skye, een van de Binnen-Hebriden aan de Schotse westkust, had ik een bijzondere ervaring. Het weidse open landschap, gehuld in een doordringend frisse groenheid, her en der doorprikt met doorkijkjes naar het omliggende water, de pittige wind en de een beetje gesloten maar oprechte mensen: ik was op slag verliefd. Hier zou ik kunnen wonen. Daar realiseerde ik me twee dingen. Ten eerste, dat het wel degelijk mogelijk is om intense verbondenheid te voelen met een plek die men niet van jongs af aan kent. Maar ik realiseerde me ook dat de grootsheid en openheid van dat landschap voor mij een belangrijke voorwaarde was om deze verbondenheid te voelen. Natuur met een te hoog Vinex-gehalte zou dit niet kunnen bereiken.

Naast mijn promotieonderzoek zet ik mij graag in voor het verduurzamen van onze samenleving, bijvoorbeeld door te zoeken naar alternatieve vormen van voedselproductie. Nieuw in deze context zijn de voedselbossen die de laatste tijd als paddenstoelen in het Nederlandse landschap uit de grond schieten. Voedselbossen zijn geïnspireerd op natuurlijke bossen, maar proberen door het slim inzetten van ecologische principes duurzaam voedsel te produceren. Er zijn zowel voor- als tegenstanders van voedselbossen, maar in werkelijkheid weten we nog maar weinig van deze complexe vorm van landbouw. Voedselbossen worden wellicht niet hoog productief en ook kwetsbare soorten zullen er hun habitat niet vinden, maar ze kunnen wel een rol spelen bij het verbinden van natuurgebieden en het lokaal betrekken van mensen bij de voedselproductie. Achter deze discussie schuilt ook weer de vraag: wat willen we met ons landschap? Strikt gescheiden produc-

tieland met her en der plukjes natuur? Of een vervlochten mozaïek? Persoonlijk voel ik het meest voor een kleinschalig cultuurlandschap met her en der een groot, fraai stuk wildernis.

Het is een voorrecht om in deze eeuw wetenschapper te mogen zijn en om ecooloog te zijn. We beschikken over moderne analysetechnieken die het mogelijk maken om diepe inzichten in de natuur te verkrijgen. Daarnaast is er een breed scala aan maatschappelijke uitdagingen waarbinnen we onze technocratische oplossingslust kunnen botvieren. Maar, van doorslaggevend belang zijn de uitdagingen op het vlak van de menselijke verhoudingen: die zullen bepalen hoe ons landschap er aan het eind van deze eeuw bij ligt. En ik hoop van harte dat er dan voor iedereen een plekje zal zijn waar we ons los kunnen maken uit de menselijk mierenhoop en ons verbonden kunnen voelen met de wereld om ons heen. <

Jasper Wubs is promovendus aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Bij het Nederlands Instituut voor Ecologie doet hij onderzoek naar mogelijkheden voor natuurherstel door middel van grondtransplantaties. Hij is een van de eerste onderzoekers die de theorie over interacties tussen de vegetatie en het bodemleven probeert toepasbaar te maken voor praktisch natuurherstel- en beheer. In mei ontving hij tijdens de jaarlijkse Westhoflezing de Zilveren Parnassia voor dit essay.